

1970-1974

5 Verval en politiek tumult

Twee VVD'ers naar D'66

(Van onze correspondent)

DEN HAAG, 3 jan. — De heren H. Bosma en G. van der Meer zijn uit de VVD gestapt, omdat zij van deze partij geen rechte bijdrage tot de partijpolitieke vernieuwing verwachten. Het tweetal heeft deelgenomen aan het liberaal bureau, een gewerkschap van enkele liberale organisaties. De heren Bosma en Van der Meer zijn lid van de redactie van De Driemaster, het blad van de formeel onafhankelijke liberale jongerenorganisatie JOVD. Beiden zijn toetreders tot D'66.

De Volkskrant,
3 januari 1970.

Rond de jaarwisseling melden verschillende kranten dat Henk Bosma en Gerard van der Meer, beiden lid van de Driemasterredactie en oud-JOVD-voorzitter, de VVD hebben verlaten en lid geworden zijn van D'66 (1). Deze publieke bekering wordt hen door velen kwalijk genomen. Ruim twintig jaar na dato zegt voormalig voorzitter van het district Noord Jan Evenhuis het als volgt: 'Oud JOVD-voorzitters als Henk Bosma en Gerard van der Meer werden toen publiekelijk lid van D'66. Voor de JOVD was dat geen goede zaak. Vele leden zegden hun lidmaatschap op. Op het dieptepunt hield de JOVD slechts 300 leden over.' (2) Ofschoon hij de verbanden wat al te makkelijk legt en het dramatisch lage ledental vermoedelijk overdrijft, is het sentiment duidelijk.

De JOVD gaat de jaren zeventig verdeeld binnen. Ondanks het bereikte compromis blijven verschillende stromingen bestaan en wordt de politieke koers niet radicaal gewijzigd. In het op 12 december 1970 vastgestelde Politiek Kern Programma (PKP) 1971-1975 van de JOVD wordt de sympathie met belangrijke standpunten van D'66 opnieuw duidelijk. Het PKP heeft aanmerkelijk meer om het lijf dan het destijds omstreden stuk 'Stemverheffing' uit 1966 en mag dan ook met meer recht het eerste politieke programma van de JOVD genoemd worden. Gepleit wordt voor een sterke beperking van de rol van de Eerste Kamer, voor versterking van inspraak en voor democratische planning. Nieuw is het pleidooi voor de feitelijke benoeming van de Minister-President door de Tweede Kamer en de passage: 'Stembusakkoorden zijn ter bevordering van de politieke duidelijkheid onontbeerlijk. Ze moeten de aanzet vormen tot een krachtige reorganisatie van het politieke bestel.' (3). Ook spreekt het stuk van 'een meer rechtvaardige welvaartsverdeling'. Het stuk begint echter met een uitvoerig hoofdstuk over buitenlandse politiek, waarin de erkenning van de DDR, opname van China in de Veiligheidsraad en opheffing van de tegen Cuba gerichte boycot de opvallendste JOVD-eisen aan de rest van de wereld zijn. Ook taalkundig doorstaat de JOVD de progressiviteits-toets, de letter c is bijna konsekvent voor de k ingeruild. Met het PKP kiest de JOVD op vrijwel alle terreinen duidelijk positie ter linker zijde van de VVD, waar het politiek gezien steeds drukker begint te worden.

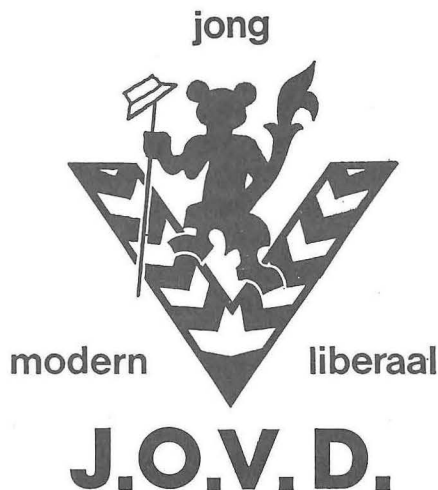
De op 4 april 1970 opgerichte PvdA-afsplitsing DS'70 nestelt zich naast D'66 ook in de sociaal-liberale ruimte tussen PvdA en VVD. De nieuwe partij komt na de verkiezingen van april 1971 meteen met maar liefst acht zetels in de Kamer en treedt toe tot het kabinet Biesheuvel, waaraan ook de VVD deelneemt, ondanks een verlies van één zetel. W.J. Geertsema wordt minister van Binnenlandse Zaken en de nieuwe fractievoorzitter heet Hans Wiegel; hij heeft vier dagen voor zijn benoeming zijn dertigste verjaardag gevierd.

Inmiddels hebben Dick Dees en Jan Kees Wiebenga het bestuur tijdens het wintercongres in Soesterberg (februari 1971) verlaten. Wiebenga is dan al een tijdje lid van de gemeenteraad in Leiden en wordt in 1973 in Eelde de jongste burgemeester van Nederland. Bovendien is hij tot januari 1973 voorzitter van WFLRY. Dees wordt in 1972 lid van de Tweede Kamer. De nieuwe voorzitter van de JOVD is Domien van Wees.

Kort voor het congres in Ede (februari 1972) ondertekent het hoofdbestuur een verklaring van het Comité Jongeren voor Vietnam, dat vooral uit linkse organisaties bestaat. Daarmee lijkt het bestuur de grenzen van de speelruimte ter linkerzijde bereikt te hebben. De vergadering distantieert zich van de verklaring. Het bestuur belooft zich terug te trekken uit het comité en uit de eveneens te links bevonden Europese Veiligheid Conferentie. Verder gebeuren er weinig ongelukken. Het congres spreekt zich uit voor een ouderonafhankelijk stelsel van studieleningen en wijzigingen in de procedures bij herverkaveling van land.

Tijdens het novembercongres in Noordwijkerhout gaat veel tijd op aan de vaststelling van de herziene statuten en het huishoudelijk reglement. Ingrijpende wijzigingen in de structuur worden echter niet doorgevoerd. Het hoofdbestuur blijft even groot en districten, afdelingen en verenigingsraad blijven bestaan. Aan politiek komt de vergadering niet meer toe. Een discussie over de fundamentele uitgangspunten van het liberalisme wordt doorgeschoven naar de verenigingsraad in december. Het congres wordt onder meer opgeluisterd door de aanwezigheid van J.M. den Uyl.

Toch beleeft liberaal Nederland in de tweede helft van 1972 boeiende tijden. Na een lange stilte laat in de zomer van 1972 het LDC weer van zich horen met de uitgifte van het boekje 'Vrijheid, Gelijkheid en Solidariteit'. Het blijkt loos alarm, het wordt weer stil. Het vertrek van de DS'70 ministers uit het kabinet Biesheuvel in juli 1972 leidt al in hetzelfde jaar tot nieuwe verkiezingen. PvdA, D'66 en PPR formuleren dan het gezamenlijke programma Keerpunt '72, maar behalen niet de beoogde meerderheid bij de verkiezingen. Lijsttrekker Wiegels bezorgt zijn partij zes zetels winst. D'66 valt terug van elf naar zes zetels. Niettemin vormen de Keerpunt-partijen de romps van het kabinet Den Uyl, dat in mei 1973 beëdigd wordt. Als reactie op de toenadering tussen D'66 en PvdA richt J. Wessel, mede-oprichter van D'66, de partij Vrije Democraten op. Later heet de partij Liberaal Democratische Partij. Ook met deze nieuwe partij tracht het JOVD-hoofdbestuur in con-

Rond 1973 verschijnt een fel oranje sticker met een 'moderne' variant van het JOVD-embleem.

Hotel Des Indes

komsten hangt, tasten velen in het duister over de aard en oorsprong van het beraad. In de media wordt vaak als geboortedatum van het overleg het najaar van 1977 genoemd (4). De geboorte zou dan hebben plaatsgehad ten tijde van de mislukte poging van Den Uyl om een tweede kabinet onder zijn leiding te vormen. Volgens de historici Koole, Lucardie en Voerman vindt het overleg zijn oorsprong in overleg tussen PvdA- en VVD-leden afkomstig uit de JOVD (5). Oud-JOVD-voorzitter en oud-PvdA-kamerlid Roethof lijkt echter een meer betrouwbare en volledige bron. In zijn memoires beschrijft hij het ontstaan van het beraad: 'Het Des Indes Beraad wortelde in contacten van persoonlijke aard die voormalige voorzitters en bestuurders van de Jongeren Organisatie Vrijheid en Democratie (JOVD) waren blijven onderhouden.' (6) Het overleg neemt in de loop der tijd vastere vormen aan en aan de eerste meer gestructureerde bijeenkomsten wordt, volgens Roethof, onder meer deelgenomen door H.A. Korthals, Ed Nijpels, J.F. Glastra van Loon, Erwin Nypels en L.J. Brinkhorst. Roethof is als eerste deelnemer van sociaal-democratische huize vanaf eind 1975 aanwezig (7). Van de bijeenkomsten in 1973 is Roethof kennelijk niet op de hoogte. Nijpels wordt pas in februari

tact te treden. Alle organisaties die zichzelf liberaal noemen krijgen immers vrijwel automatisch een briefje van de jonge liberalen.

Door de dreigende ineenstorting van D'66 lukt het echter wèl om – ruim zes jaar na de oprichting – met die partij in overleg te treden. In het voorjaar van 1973 komt de 'gespreksgroep JOVD-D'66' in het statige Hotel des Indes aan de Haagse Lange Voorhout bijeen. Naast een delegatie van het JOVD-bestuur zijn de aanwezigen oud-kamerlid E.C. Visser, kamerlid A.M. Goudsmit en Erwin Nypels, tot de verkiezingen kamerlid en nu directeur van het wetenschappelijk bureau van de partij. Naar aanleiding van de verkiezingsnederlaag van D'66 wordt gesproken over partijvorming onder liberalen. De groep komt enkele keren per jaar bijeen en krijgt in de loop der jaren een ander karakter. Het is het begin van de vooralsnog eindeloze gesprekkenreeks, die later bekend wordt onder de naam 'Des Indes Beraad'. Het zal nog tot september 1979 duren tot het weekblad 'Nieuwsnet' het bestaan van het geheime overleg onthult. Door de waas van geheimzinnigheid die rond de bijeen-

1974 JOVD-voorzitter en zal pas daarna zijn gaan deelnemen. Glastra van Loon neemt deel vanaf medio 1975, na zijn vertrek als staatssecretaris.

In den beginne is niet zozeer coalitievorming, alswel de relatie VVD-D'66 en de toekomst van het ineenslopende D'66 onderwerp van gesprek. Daarmee sluit het beraad aan bij de doelstellingen van het voormalige Liberaal Beraad: herstel van de liberale eenheid. Duidelijk is dat het overleg niet leidt tot toenadering tussen VVD en D'66. Onder partijvoorzitter J.F. Glastra van Loon begint D'66 vanaf eind 1975 aan een nieuw leven. Met het uitnodigen van PvdA-ers slaat het beraad dan een nieuwe en lange weg in. In plaats van partijvorming is daarna coalitievorming onderwerp van gesprek.

Korthals treedt in de eerste jaren als voorzitter op. Niet duidelijk is of hij al bij de eerste bijeenkomst in het voorjaar van 1973 aanwezig is. Na zijn overlijden op 1 november 1976 neemt Geertsema (erelid van de JOVD) het voorzitterschap over. Het jaarverslag over het verenigingsjaar 1974-'75 maakt zonder verdere uitleg melding van een gesprek tussen hoofdbestuur en Geertsema op 20 december 1974 en een gesprek met Korthals op 3 januari 1975. Gelet op de betrokkenheid van beiden kunnen ook deze gesprekken bij de nadere vormgeving van het beraad een rol gespeeld hebben. Geertsema zal het voorzitterschap blijven vervullen tot eind 1987, wanneer Huub Jacobse, dan ook JOVD-erelid, het van hem overneemt (8).

Het wintercongres in Soesterberg (maart 1973) staat in het teken van stadsontwikkeling. Na het kort voor het congres aangekondigde aftreden van Domien van Wees wordt vice-voorzitter politiek Roy Lantain aangesteld als waarnemend voorzitter. Loek Hermans neemt Lantains vorige functie over. Tijdens het junicongres in Hotel Ekenstein in Appingedam zijn er geen bestuurswisselingen en is het centrale discussiethema 'de problematiek omtrent de aspecten van leven en dood'. Op het novembercongres, dat over defensie gaat, treden vier van de zeven hoofdbestuursleden af. De nieuwe vice-voorzitters zijn Ed Nijpels en Jan Franssen, die zich respectievelijk met organisatie en politiek zullen bezighouden. Franssen heeft als VVP een aardige troef in handen. Al sinds 1970 is hij medewerker van Hans Wiegel. Het congres bespreekt ook het verslag over

De zojuist als waarnemend voorzitter benoemde Roy Lantain neemt gelukwensen in ontvangst. Op de achtergrond Loek Hermans. (Soesterberg, 10 maart 1974)

Enkele leden van het hoofdbestuur zitten achter affiches waarop de JOVD zich presenteert als 'Liberale Jongeren'. (1973)

het verenigingsjaar 1972-'73. Het verslag maakt optimistisch melding van een verdubbeling van het aantal betalende leden. Dergelijke teksten zijn doorgaans met name bedoeld om het kader te motiveren. 'Wij kunnen nu vaststellen dat het met de JOVD zonder enige twijfel uitstekend gaat,' (9) vervolgt het verslag. Diverse nieuwe afdelingen zijn opgericht, waaronder de afdeling Zeist, die binnen een jaar met 100 leden de grootste afdeling is. Alle zorgen zijn echter niet voorbij. De vereniging heeft nog lang niet de 2.000 leden die ze had tot in 1966 – in feite

met de opkomst van D'66 – het verval intrad. Ondanks het tumult rond DS'70 en Vrije Democraten, is in vergelijking met de tweede helft van de jaren zestig een voor VVD en JOVD rustige tijd aangebroken. De VVD heeft met 22 zetels in de kamer een voorlopig naoorlogs hoogtepunt bereikt en de JOVD krabbelt op uit het dal. Met de toetreding tot het kabinet Den Uyl is D'66 onderdeel van het politiek bestel geworden. De ontplofingstheorie lijkt daarmee definitief ten grave gedragen. J.J. Vis schrijft op 2 juni 1973 in NRC-Handelsblad: 'Van alle regeringsgezinde fractievoorzitters heeft hij (Van Mierlo, EHJ) de meeste ervaring in die functie – waaruit maar weer eens blijkt hoe lang de politieke jeugd van D'66 alweer achter ons ligt.' (10). Van Mierlo zou overigens korte tijd later terugtreden als fractieleider.

Tijdens het 5e lustrum van de JOVD, dat op 15 en 16 februari 1974 in Utrecht wordt gevierd, wordt de met het overlijden van Oud vacant geworden functie van erevoorzitter opnieuw vervuld. Bijna vanzelfsprekend is de keuze voor erelid H.A. Korthals, die al sinds de oprichting nauw bij de JOVD betrokken is en talloze malen op JOVD-bijeenkomsten te gast was. Bovendien wordt een tweede erelid gehuldigd, in de persoon van W.J. Geertsema. Ook wordt een nieuwe 'gewone' voorzitter benoemd. Ed Nijpels volgt Roy Lantain op. Nog geen maand later wordt Nijpels voor de VVD gekozen in de Provinciale Staten van Brabant. Hij weigert zijn benoeming in de staten, omdat hij die functie onverenigbaar acht met zijn functie in de JOVD. Formeel is van onverenigbaarheid overigens (nog) geen sprake. Naar goed JOVD-gebruik wordt het lustrum opgeluisterd met enkele cadeaus. Het district Noord geeft algemeen secretaris Nico Maas een zilveren bel met inscriptie. Voortaan wil de traditie dat de voorzitter dit instrument gebruikt om tijdens het congresdiner de aandacht op zich te vestigen teneinde een moment stilte in te kunnen luiden. Vice-voorzitter politiek Jan Franssen krijgt een paar beschilderde klompen (ongeveer maat 41), bedoeld om in de politieke porcelainkast huis te houden.

Tijdens het junicongres van 1974 in Meppel wordt gesproken over de mid-denschool, onder meer met de geestelijk vader, minister Van Kemenade. Tot een duidelijk standpunt komt het niet. Verder dringt het congres aan op een

nadere richtlijnen omtrent onverenigbaarheid van functies. VVD-Kamerlid Dick Dees blijft hierdoor een belangrijke rol spelen in de onafhankelijkheidsdiscussie. Een naar hem genoemde commissie onder zijn leiding buigt zich over de door het congres gestelde vraag. De commissie krijgt echter een bredere taak en gaat onderzoeken hoe de onafhankelijkheid van de JOVD nader vormgegeven moet worden met het oog op mogelijke subsidiëring door het ministerie van CRM. Eén van de criteria voor subsidieverlening zal erkenning (in welke vorm dan ook) door een politieke partij zijn. CRM is uiteraard niet van plan een onbegrensd aantal jongerenorganisaties dat zichzelf het etiket 'politiek' opplakt te gaan financieren. Dat zou natuurlijk de onafhankelijkheid van de JOVD op de tocht kunnen zetten. Daarnaast is ook de weigering van Nijpels om zitting te nemen in Provinciale Staten een aanleiding voor het verzoek van het congres. Maar er zijn in het verleden meer voorbeelden geweest. Verschillende keren

W.J. Geertsema

werden door opeenvolgende hoofdbesturen principe-besluiten over onverenigbaarheid van functies genomen. Een eenduidige richtlijn ontbreekt voorsnog.

Bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1974 haalt D'66 een schamele 0,6% van de stemmen. In september wordt de partij zelfs bijna opgeheven: 55% van het congres stemt voor opheffing, een twee-derde meerderheid is vereist. In oktober van datzelfde jaar ontvouwt DS'70-voorzitter M.L. de Brauw op zijn partijraad een plan tot hervorming van de partij tot 'een nieuwe partij waarbij zich zullen moeten aansluiten oud-D'66-ers, JOVD-ers en de nodige aanhangers van de PvdA en de confessionele partijen' (11). De Brauw stelt voor DS'70 om te vormen tot de Democratisch Sociale Partij (DSP). Het JOVD-hoofdbestuur begrijpt de boodschap en op 18 oktober wordt in het hoofdbestuur gesproken over contacten met DS'70. De hoofdbestuursagenda meldt: 'De Brauw is happig'.

Maar terwijl het hoofdbestuur de ambitie lijkt te hebben om in de politieke buitenwereld orde op zaken te gaan stellen, lukt dat zelfs intern niet. Het ledental is een 'bron van aanhoudende zorg', Driemaster verschijnt onregelmatig (en in oktober zelfs gestencild) en Caspar van den Wall Bake (VVO) en Jan Franssen (VVP) treden tussentijds af. Het congres op 2 en 3 november in Ubbergen, dat bijeen geroepen is om het Politiek Kern Programma vast te stellen, komt alleen maar toe aan de bespreking van 'talrijke organisatorische

Dick Dees (foto van recenter datum)

problemen.' Op 'vele punten' wordt het hoofdbestuur falend beleid verweten. De door het district Noord ingediende motie van wantrouwen verdwijnt pas van tafel nadat het (nieuwe) bestuur heeft toegezegd in januari een aantal beleidsnota's aan de verenigingsraad te zullen voorleggen. In zijn congresrede laat Nijpels de interne conflicten met rust en neemt hij het op voor Hans Wiegel, die binnen de VVD onder vuur is komen te liggen.

Eén van de eerste besluiten die het bestuur naar aanleiding van het tumultueuze congres neemt is om, net als midden jaren zestig, over te gaan tot de uitgave van het HB-mededelingenblad, bedoeld om te communicatie tussen bestuur en kader te verbeteren.

Het lustrumjaar eindigt weinig feestelijk. Nog altijd te weinig leden, derhalve weinig geld en veel problemen.